

Tautinė tapatybė kaip vienas iš asmens tapatumo aspektų

Dalia Antinienė

Asistentė

Kauno technologijos universiteto Psichologijos katedra,
K. Donelaičio g. 20, LT-3000 Kaunas

Asmens tapatumas – viena iš svarbiausių asmenybės psichologijos sąvokų. Tai subjektyvi sąvoka, kaip individo, derinančio įvairius socialinius vaidmenis, samprata. Tapatumo formavimosi svarbą asmens psichosocialinėje raidoje vienas iš pirmųjų išskėlė ir aprašė Erikas Eriksonas (1963). Vieną iš psichosocialinės raidos etapų, sutampančių maždaug su vėlyvąja paauglyste, E. Eriksonas pavadino tapatumo krize, kurios baigtis – tapatumo pasiekta arba vaidmenų sumaištis. Analizuojant tapatumo formavimąsi, paprastai nurodomos kelios sritys, kurių atžvilgiu žmogus turi atsakyti į klausimą „kas aš esu“. Daugiausia tyrinėtas asmens tapatinimasis su lytiniu vaidmeniu, moralinėmis ir politinėmis pažiūromis, profesija. B. Newman ir P. Newmanas (1979) teigia, kad lytinis, moralinis ir politinis tapatumas sudaro integruotą asmens tapatumą. Šių tapatumo sričių pabrėžimas vis dėlto nereiškia, kad asmeniui nėra reikšmingos ir kitos sritys. Pastaraisiais metais randasi vis daugiau įžvalgų, kad svarbus žmogaus tapatumo aspektas gali būti ir etnis arba tautinis tapatumas. Tačiau apie tai daugiau leidžia spėti įvairių socialinių reiš-

kinių, pavyzdžiui, etninių konfliktų, tautinių išsivadavimo sąjūdžių, stebėjimas ir analizė, o ne mokslinių tyrimų duomenys. Mokslinių, ypač psichologinių, šios srities tyrimų dar labai nedaug. Tarp jų galima būtų paminėti grupės autorių (D. Taylor, J. Bassili, F. Aboud, 1973; H. Giles, D. Taylor, R. Bourhis, 1974; H. Giles, D. Taylor, W. Lambert, G. Albert, 1976), tyrimus, kuriuose daugiamatėmis skalėmis bandomi įvertinti etninio tapatumo matmenys. Pateikdami tiriamiesiems įvertinti visų galimų kultūrinį paveldą, kalbą ir geografinį veiksnius atitinkančių apibūdinimų porų panašumą, šie autoriai nustato, kokius veiksnius įvairios etninės grupės laiko svarbiausiais etninei identifikacijai. Nors pateikiamose lyginti apibūdinimų porose būdavo ir „Aš pats“, tyrėjų laikytas pagrindiniu stimulu, vis dėlto šie tyrimai neatskleidžia nei asmeninės individualios etninio tapatumo sampratos skirtumų, nei kaip ši samprata dera su kitais tapatumo aspektais.

Kitu, artimu E. Eriksono tapatumo sampratai požiūriu tautinio tapatumo klausimą analizuoja I. Užgirienė ir E. Rimkutė (1993, 1994). Autorės, remdamosi J. Marcia (1993)

plėtojama teorija apie tapatumo lygmenis, savo parengtu pusiau standartizuotu interviu apklausė grupę užsienyje gimusių ir augusių lietuvių emigrantų vaikų, kurie, Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, pareiškė norą vykti į Lietuvą ir ten ilgiau ar trumpiau dirbti. Palyginimui tokios pat rūšies duomenys buvo surinkti iš panašaus amžiaus ir išsilavinimo Lietuvoje gimusių ir gyvenančių jaunuolių, kurių apklausą padėjo atlikti šio straipsnio autorė. I. Užgirieienė ir E. Rimkutė tyrimas parodė, kad tautinis tapatumas yra reikšmingas asmens savivokos aspektas. Kartu buvo nustatyti ryškūs skirtumai tarp tyrime dalyvavusių grupių: užsienio lietuviai savo tautinį tapatumą buvo daug labiau įsisąmoninę ir apmąstę.

Tokie pradiniai šios problemos tyrimo duomenys paskatino šio straipsnio autorę toliau tyrinėti veiksnius ir aplinkybes, kurie yra svarbūs asmens tautinio tapatumo formavimuisi. Kadangi dauguma tiriamųjų svarbiausių jų tautybę lemiančiu veiksmu laikė tėvų tautybę, kilo mintis patyrinėti, kaip tautybę pasirenka mišrioje šeimoje augę jaunuoliai. Buvo numatyta surinkti grupę Lietuvoje gyvenančių jaunuolių, kurių vienas tėvų lietuvis ar lietuvė, o kitas – kitos tautybės, ir paanalizuoti, kaip tautinis tapatumas išryškėja iš jų diskurso. Šiuo aprašomojo pobūdžio žvalgomuoju tyrimu siekta surinkti empirinės medžiagos, leidžiančios kokybiniais duomenimis patikrinti prielaidas apie tautinio tapatumo vaidmenį bendroje asmens tapatumo sąrangoje.

Metodika

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo dvi tiriamųjų grupės, sudarytos iš Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojančių asmenų nuo 18 iki 26 me-

tų amžiaus. Pirmąją grupę sudarė 10 Lietuvoje gimusių ir užaugusių tiriamųjų, kurių abu tėvai lietuviai. Antrąją grupę sudarė 20 Lietuvoje gimusių ir užaugusių jaunuolių, kurių vienas iš tėvų lietuvis, o kitas – kitos tautybės. Informacija apie tyrimo dalyvių tėvų tautybę buvo gauta atlikus didesnės studentų imties anketinę apklausą apie kai kurias jų demografines charakteristikas. Ja remiantis ir atrinkti tyrimo dalyviai.

Duomenų rinkimo būdai. Pagrindinis duomenų rinkimo būdas – pusiau standartizuotas interviu, kurio svarbiausius klausimus ir jų eigą buvo numąčius I. Užgirieienė (1994). Individualus pokalbis su tiriamuoju vyko pagal tokį planą:

1. Prašoma papasakoti apie save, savo gyvenimą, reikšmingesnius įvykius, gyvenimo posūkius, patirtą įtaką.

2. Prašoma apibūdinti save kaip asmenybę, klausama, kokią įspūdį, tiriamojo nuomone, apie jį susidaro žmonės vos susipažinę, koku jį laiko draugai, artimieji, kiek svarbi jam jų nuomonė.

3. Klausama, koku žmogumi tiriamąjį norėjo matyti tėvai, kokias būdo savybes siekė ugdyti, ar padėjo rinktis profesiją.

4. Klausama, kaip tiriamasis nurodo savo tautybę, ar visada taip nurodydavo, ar įrašyta tautybė jo pase, ar, jo nuomone, svarbu žmogui apsispręsti, kokios jis tautybės ir kodėl.

5. Klausama, kas lemia žmogaus tautybę, kada tiriamasis pradėjo sąmoningai apie tai galvoti.

6. Klausama, ar planuoja tiriamasis išvykti iš Lietuvos į kitą šalį, kur, kodėl, kuriam laikui.

7. Kalbama si apie svarbiausius lietuvių vyrų ir moterų bruožus, apie tai, į kokią kitą tautybę lietuviai panašiausi.

8. Prašoma papasakoti, kaip įsivaizduoja savo gyvenimą po dešinties metų, ko norėtų pasiekti, ko labiausiai bijo.

9. Klausama, kaip įsivaizduoja Lietuvos ateitį, ar mato gresiančius pavojus, ką mano apie būsimą žmonių gyvenimo lygį Lietuvoje.

Be to, kiekvienas tiriamasis buvo prašomas laisvai aprašyti savo gyvenimo istoriją, paminint tai, kas jam atrodo svarbiausia.

Tyrimo eiga. Kiekvienas tiriamasis pirmiausia buvo prašomas aprašyti savo gyvenimo istoriją. Paskui su juo buvo kalbama su jau minėtais klausimais, o pokalbis įrašomas į diktofoną. Pokalbis trukdavo apie 50–70 min.

Duomenų analizė. Analizuotas tiriamųjų rašytų gyvenimo istorijų ir iš magnetinių juostelių išrašytų pokalbių turinys. Remiantis J. Marcia teorija ir jo išskirtais tapatumo lygmenų kriterijais (1993), nustatytas kiekvieno tiriamojo tautinio tapatumo lygmuo. J. Marcia, plėtodamas E. Eriksono teoriją, išskyrė du svarbiausius tapatumo kriterijus: įsipareigojimą tam tikrai sričiai ir tapatumo alternatyvų tyrinėjimą. Pagal šių kriterijų buvimą ar nebuvimą skiriami keturi asmens tapatumo lygmenys, kuriuos J. Marcia pavadino pasiektu tapatumu, moratoriumu, užsisklendimu, neaiškiu tapatumu ir pavaizdavo savo sudaryta lentelė (žr. lentelę).

Tikslesni šių kriterijų rodmenys, analizuojant skirtingo amžiaus asmenų įvairius tapa-

tumo aspektus, aprašyti kituose J. Marcia ir jo bendradarbių darbuose. Bandant nustatyti tautinio tapatumo lygmenis, daugiausia buvo remtasi J. Marcia ir S. Archer (1993) aprašytu jaunuolių tapatumo lygmenų nustatymu profesinėje ir religinių įsitikinimų srityse. Nors tai nėra griežta interviu kodavimo sistema, autoriai detaliau paaiškina ir gausiais pavyzdžiais iliustruoja kiekvieną iš aukščiau minėtų kriterijų. Jie nurodo, kad tyrinėjimo buvimą ir jo lygį padeda nustatyti atitinkamos srities žinios, informacijos rinkimo veikla, alternatyvių tapatumo elementų svarstymas. Įsipareigojimus (profesinius, ideologinius, tarpasmeninius) taip pat rodo žinojimas, ką renkasi, ir galėjimas tai aiškiai artikuliuoti (gebėjimas apie tai kalbėti), veikla, nukreipta į pasirinktų tapatumo elementų įgyvendinimą, emocinis tonas, identifikacija su reikšmingais kitais asmenimis, savo asmeninės ateities projektavimas, priešinimasis pokyčiams.

Rezultatai

Taikant minėtus kriterijus pokalbių apie tautinį tapatumą medžiagai, buvo išskirti visi J. Marcia nustatyti tapatumo lygmenys.

Neaiškus tapatumas. Neaiškiu tapatumu (angliškai *identity diffusion*) tapatumo tyrinėtojai laiko tokius atvejus, kai asmuo nėra įsipareigojęs tam tikrai sričiai, to nesvarsto, neigia net poreikį mąstyti apie tai.

Lentelė. Tapatumo lygmenų kriterijai

Kriterijus	Lygmuo			
	Pasiektas tapatumas	Moratoriumas	Užsisklendimas	Neaiškus tapatumas
Alternatyvų tyrinėjimas	Yra	Tyrinėjama	Nėra	Yra arba nėra
Įsipareigojimai	Yra	Yra, bet neaiškūs	Yra	Nėra

Šiam tapatumo lygmeniui buvo priskirta 30 proc. (6 iš 20) mišrios kilmės (toliau – M grupės) tiriamųjų ir 10 proc. (1 iš 10) homogeniškos kilmės (toliau – H grupės) tiriamųjų.

Į interviu klausimą, kokia jo ar jos tautybė, šie tiriamieji atsako įvairiai, bet visi pabrėžia, kad tai jiems nesvarbu, jie tam abejingi, nenori apie tai net kalbėti. Štai, pavyzdžiui, ištrauka iš pokalbio su M grupės tiriamąja Nr. 14:

Klausimas (K.): *Kaip tu nurodai savo tautybę?*

Atsakymas (A.): *Aš sakydavau lietuvaite. Nors man tai nesudarydavo jokios problemos, aš galiu pasakyti, kad esu rusė, man visai vieno-dai.... Man nesvarbu. Aš nežinau, koks skirtumas, kokios tu tautybės – kad ir rusas, kad ir lietuvis, kad ir žydas, kad ir lenkas – koks skirtumas. Svarbu, koks tu esi žmogus, ar tu geras, ar tu blogas. Aš nesu tokia patriotė, kad aš svajočiau ten į Rusiją išvažiuoti, ar mano gimtinė čia. Aš labai toli nuo patikimės. Ir aš gyvenu savo gyvenimą, aš paprasčiausiai gyvenu, ir viskas.*

Tam tikrą vidinę sumaištį ir abejingumą bei labai menką alternatyvų tyrinėjimą rodo ir šis M grupės tiriamasis Nr. 9:

K.: *Kaip tu nurodai savo tautybę?*

A.: *Pase mano įrašyta lietuvis, bet aš jau čia labai nesiginčysiu... Čia daugiau tam tikrais sumetimais buvo parašyta. O šiaip tautybė... aš labiau remiuosi Dalio žodžiais, kuris parašė žodyną rusų kalbos. Sakė, kad kokia kalba yra tavo gimtoji, tokios tu esi tautybės, o ne pagal tai, kokioje šalyje tu gyveni. Žmogaus gimtoji kalba yra ta, kuria jis mąsto, kuria galvoja. Taigi aš daugiau mąstau rusų kalba.*

K.: *Tada man kyla klausimas, kodėl pasirinkai lietuvių tautybę įrašyti pase, nes iš tavo pasakymo aš jaučiu, kad tau artimenes rusų tautybė?*

A.: *Čia buvo sumetimai. Lietuvos pasą gau-nu, lietuviškai šnekėti moku, pavardė netgi lietuviška. Ir tėvai taip patarė. Man tai didelio kažkokio... reikšmės neturi, koks ten žodis įrašytas – lietuvis ar rusas. Pagal tautybę aš nežiūriu į žmogų. Man nėra labai svarbu, kokios tautybės yra žmogus.*

K.: *O ar tu esi kada nors kam nors sakęs, kad esi kitos tautybės?*

A.: *Aš visad tai sakau. Iš karto pasakau. Aš iš karto sakau... Ne, kartais, žinot, juokauju, kad ten hibridas ir panašiai kažką... Man slėpti nėra ko. Aš laisvai vartoju rusų kalbą.*

K.: *Aš nesupratau, gal tu patikslink. Tai kaip tu sakai, tarkim, jei tavęs klausia?*

A.: *Jeigu jau klausia konkrečiai, tai aš sakau, lietuvių tautybė – jau pagal pasą. Bet tai tik jeigu konkrečiai manęs klausia. Jeigu tenai reikia dokumentus rašyti ar dar ką. O šiaip tai...*

Neaiškaus tapatumo lygmeniui buvo priskirtas ir vienas jaunuolis, kurio abu tėvai lietuviai, jis pats gimęs ir gyvena Lietuvoje. Į klausimą apie tautybę tiriamasis Nr. 1 atsako:

A.: *Aš iš viso nutyliu. Pase neįrašiau nieko. Man padarė įtaką universiteto mergina. Sako, aš noriu jaustis laisva. Ir iš viso... Pase tuščių vietą palikau. Man ta mergina apie tą demokratijos supratimą labai įtaką padarė.*

Šiam lygmeniui priskirti tiriamieji dažniau nei kiti savo ateities nesieja su gyvenimu Lietuvoje. Pavyzdžiui:

---

* Atsakymų į interviu klausimus kalba netaisyta.

K.: *Ar kada nors galvojai išvažiuoti iš Lietuvos?*

A.: *Pasaulis yra bendras. Prie vienos vietos yra labai gražu prisirišti, bet tai nieko neplečia tavyje... Aš dabar čia gyvenu, dabar čia gerai, o po to visur važiuočiau. Čia daugiausia priklausu nuo pinigų.*

Užsisklendimas. Šis tapatumo lygmuo apibūdinamas kaip įsipareigojimas nesvarstant alternatyvų (žr. lentelę). A. Watermanas (1993) teigia, kad užsisklendimas dažniausiai būdingas ankstyvajai paauglystei, kai vaikai siekia tapatintis su vienu arba abiem tėvais. Tėvų tapatumas, jų siekiai perimami ir nesvarstant tampa savais. Gyvenimas homogeniškoje bendruomenėje taip pat turi įtakos užsisklendimo susiformavimui.

Kaip ir buvo galima tikėtis, homogeniškų šeimų jaunuoliai, gyvenantys Lietuvoje, turėtų dažnai atitikti šį tautinio tapatumo lygmenį. Tai iš tikrųjų patvirtina šių tiriamųjų diskursas. Pavyzdžiui, H grupės tiriamoji Nr. 5 taip atsako į interviu klausimus:

K.: *Kaip tu nurodai savo tautybę?*

A.: *Lietuvė.*

K.: *Ar visą laiką taip nurodydavai?*

A.: *Žinoma.*

K.: *O tu įrašysi savo tautybę pase?*

A.: *Žinoma, jau įrašyta.*

K.: *Kodėl?*

A.: *Todėl, kad taip yra. Aš esu lietuvė, aš tuo didžiuojuosi, ir kodėl gi ne? Taip turi būti. Tokia yra tiesa ir aš ją įrašiau.*

Šiems žmonėms būdingi ir kiti užsisklendimo lygmens požymiai. Jie kalba apie tautybę lemiančius veiksnius, tarp kurių dažniausiai minima tėvų tautybė, gyvenamoji vieta, kalba, kurie suprantami kaip nekvestionuojami, nuo

asmens nepriklausantys ir todėl jų nereikia svarstyti. Šie žmonės dažniausiai išreiškia teigiamas emocijas, susijusias su savo tautybe. Savo ateitį jie daugiausia sieja su Lietuva. Dar pora pavyzdžių:

Tir. Nr. 2.: *Kaip galima apsispręsti – kuo gimei, tuo ir esi. Čia neapsispręsi, ar aš noriu būti medis, ar mašina. Aš esu lietuvis. Tautybės negalima pakeisti. Gali pilietybę pakeisti, o tautybę – koks gimei, toks ir būsi. Mano tėvai yra lietuviai ir aš lietuvis.*

Tir. Nr. 4.: *Išvažiuoti visam laikui tai aš nenorėčiau. Ir kažkokį ilgėsį jausčiau... Čia įprasta. Sunku būtų kur nors kitur prisitaikyti.*

Užsisklendimo lygmeniui priskirta 80 proc. (8 iš 10) homogeniškos kilmės jaunuolių. Nors ir mažesne proporcija – 45 proc. (9 iš 20) – užsisklendimo lygmuo vyrauja ir iš mišrių šeimų kilusių jaunuolių grupėje. Nors šių tiriamųjų tik vienas iš tėvų buvo lietuvis, ir todėl, atrodytų, jie privalo svarstyti savo tautybės klausimą, tačiau daugeliu atvejų taip nėra. Šie tiriamieji dažnai nesvarstydami tapatinasi su vieno iš tėvų tautybe. Pavyzdžiui, M grupės tiriamoji Nr. 11 į klausimą apie jos tautybę atsako:

Šiaip aš ...rusė, rusė, galima sakyti, nors mano pase dabar neparašyta tautybė. Ne, nieko neįrašyta, bet aš skaitau save ruse. Ir jei manęs klausia, aš sakau – rusė... Nežinau, ką aplinkiniai pasakytų, nes kaip tu gali būti lietuvė, jei tavo tėvas rusas, jo pavardė rusiška. Ir va dar, jei aš lietuve skaityčiausi, tai man būtų tėvo įžeidimas, atstūmimas, tai gal dar ir dėl to.

Tie iš mišrių šeimų kilę jaunuoliai, kurie laiko save lietuviais, dažnai tautybę lemiančiu veiksmu nurodo gyvenamąją vietą:

K.: *Ar tu savo tautybės klausimą esi svarstęs?*

A.: Ne.

K.: *Nei pats, nei tėvai nesvarstėt, kokia būtų tavo tautybė?*

A.: *Lietuvoj gimęs, Lietuvoj augęs, tai ką čia svarstyt.*

K.: *Tai apsisprendimo momento ir nebuvo?*

A.: Ne.

K.: *Tai tu nuo pat vaikystės tvirtai žinojai, kad esi lietuvis?*

A.: *Taip.* (Tir. Nr. 8)

Šios grupės tiriamieji taip pat savo ateitį projektuoja Lietuvoje. Tiriamasis Nr. 9 sako:

Išvažiuoti iš Lietuvos? Jeigu išvažiuoti pasivažinėti, pasižiūrėti, tai taip, aš labai... ir dabar aš noriu. Bet jeigu važiuoti gyventi iš Lietuvos, tai čia būtų labai sunkus klausimas. Aš netgi nežinau. Aš greičiausiai net nesutikčiau. Galbūt priverstų jeigu nebent aplinkybės kokios. Bet ir tai... tai nebūtų visam laikui. Visai išvažiuoti nesiruošiu.

Moratoriumas. Tai pereinamoji būseną, būdingą žmonėms, aktyviai kuriantiems savo tapatumą. S. Watermano (1993) teigimu, į moratoriumo lygmenį „patenkama“ arba iš ankstyvesnių neaiškaus tapatumo bei užsisklendimo lygmenų, arba iš pasiekto tapatumo lygmens. Tai mažiausiai stabili būseną, kartais dar vadinama krize, nes ji siejasi su troškimu ką nors savo gyvenime pakeisti. Ryškiausias šio tapatumo lygmens bruožas – aktyvus alternatyvų tyrinėjimas siekiant gauti kuo daugiau informacijos prieš įsipareigojant.

Tiriant tautinį tapatumą, šiam lygmeniui buvo priskirta 10 proc. (1 iš 10) H grupės ir 15 proc. (3 iš 20) M grupės tiriamųjų. Pateikiau porą ryškių šį lygmenį iliustruojančių ištraukų iš interviu su M grupės tiriamaisiais.

K.: *Kaip tu nurodai savo tautybę? Kaip tu įrašei savo tautybę pase?*

A.: *Oi, šitas klausimas labai įdomus. Mano tautybė pase – tai vokiečių. Dėl šito tai aš tariausi su mama. Nes mama pase vokiečių. Jos tėvai abu du yra vokiečiai ir ji įsirašė pase vokiečių. Ir po to aš klausiu: mama, ką man daryti? Tu vokiečių, tėtis lietuvis, aš Lietuvoj gimus, Lietuvoj augus. Bet mama davė pavyzdį: ar gali rusė pagimdyti žydų? Ir aš sakau: gal nelabai. Na, tai va, sako, spręsk pati. Aš pagalvojau, kad... nežinau... ir pasirinkau, kad vokiečių. Ir pase mano įrašyta vokiečių.*

K.: *Ar visada taip nurodydavai?*

A.: *Kad esu vokiečių sužinojau tikta prieš kokius gal trejus metus. Mama ne tai kad slėpė sąmoningai, bet anksčiau ir visuomenė būtų žiūrėjusi kitaip. Kad, va, tu čia ne lietuvi, o vokiečių. Ir mama man to paprasčiausiai nesakė. Apie save daugiau sužinojau prieš kokius ketverius metus. Kad prigimtis vokiška ir kad tikėjimas vokiškas. Ir tada genealoginį medį bandžiau paįšyti savo, protėvius susiieškot. Man buvo labai įdomu. Ir aš iki to laiko save laikiau normalia lietuvi. Na, kaip... vokiečių irgi normalus, bet laikiau save lietuvi. Paprasčiausiai net abejonių tokių nebuvo kilę, nieko, kad ieškot kažko, gilintis, savo šaknų, tautybės. Vaikas buvau, nesupratau, nei kas ta tautybė, nei pilietybė... O dabar man tai tapo aktu. Taip sužinojau viską.* (Tir. Nr. 5)

Nors iš pateikto pasakojimo gali atrodyti, kad ši 19 metų mergina jau lyg ir yra „suradusi“ savo tautinį tapatumą, sąmoningai apsisprendusi dėl tautybės, tačiau, gilinantį į kitus jos atsakymus, ryškėja, kad svarstymai tebesitęsia. Tai liudija kad ir ši ištrauka iš pokalbio apie ateities planus:

K.: *Ar galvoji kada nors išvažiuoti iš Lietuvos?*

A.: *Galvojau, labai galvojau. Kai sužinojau, kad aš vokiečių, galvojau – viskas, man čia nereiki-*

čia, važiuoju į Vokietiją ir gyveniu. Ir dabar aš taip galvoju. Bet dabar toksai... manyje dabar kaip du pradai: lietuvių – vokiečių. Aš – vokiečių pagal kraują, bet aš gimiau Lietuvoje, augau Lietuvoje, ir čia mano gyvenimas. Aš matau, kaip žmonės aplinkui gyvena. Aš nežinau, kaip ten gyvena. Ir man dabar taip sunku apsispręsti. Aš, be abejo, labai noriu nuvažiuoti tenai. Ir aš būtinai nuvažiuosiu. Ir aš galbūt va ten... Kaip pasakė Vydūnas, kad kiekvienam žmogui duotas tam tikras lopinėlis žemės, kuriame jis gali pasireikšti ir pilnai atsiskleisti visapusiškai. Galbūt ten aš galėsiu atsiskleisti visapusiškai. Aš nežinau, bet aš būtinai pabandysiu, aišku.

Ši tiriamoji gana noriai dalijasi savo svarstymais, abejonėmis ir dėl kitų ameninės ateities problemų. Tai visiškai atitinka J. Marcia teiginį, kad vienas iš moratoriumo lygmens ypatumų – didesnė verbalizacijos tendencija. Pailustruosime tai dar viena ištrauka iš šios tiriamosios pasakojimo:

Jeigu aš ištekčiau už lietuvių ir išvažiuočiau gyventi į Vokietiją, tokiu atveju vaikus mokyčiau lietuvių. Jeigu aš gyvenčiau Lietuvoje su lietuviu, tai mano vaikai būtų teoriškai lietuvių. Bet aš manau, kad tautybę jiems aš taip pat duočiau savo – vokiečių. Na, ne. Tiksliau, aš jiems leičiau pasirinkti. Kaip jie norėtų. Bet, aišku, aš jiems papasakočiau apie visą mūsų kilmę. Ir tas pats, jeigu aš gyvenčiau Vokietijoje. Jei ištekčiau už vokiečio. Vaikai, atrodytu, kad yra tikri vokiečiai, iš šono žiūrint. Jie vokiškai kalbėtų, Vokietijoje gimę, vokiečiai tėvai. Bet aš jiems pasakyčiau, kas yra Lietuva, kad aš užaugau Lietuvoje, kad viską jie žinotų. Manau, kad sunku būtų auklėti juos vokiškom tradicijom, nes aš pati išauklėta lietuviškom. Ir tai būtų daug maž mišrus auklėjimas.

Ne taip ryškiai, bet tautybės klausimu mažo, svarsto alternatyvas ir siekia sprendimo M grupės tiriamoji Nr. 4, kurios jauseną iliustruoja ši interviu ištrauka:

K.: Sakyk, kaip tu nurodai savo tautybę

A.: Labai sunkus klausimas... Mano mama – rusė, tėvas – lietuvis... Mama man vieną kartą pasakė: tavo pavardė lietuviška, tu gimai Lietuvoje, todėl tu turi būti lietuvi. Galų gale net neskamba – ...utė (tiriamoji pasako savo pavardę su galūne -utė) rusė. Rašau – lietuvi. Nes aš manau, nerašyti iš viso – tai kaip žmogus be pavardės. Gali būti be tėvynės, bet be tautybės... Na, sieloj galbūt, viduj, tai vis tiek lieki be tautybės. Lieka kažkoks dviejų kultūrų mišinys... Netolygus... Tavo mintys gali būti vieną kartą viena, kitą kartą kita kalba. Bet parašyti reikia... Bet tai turi būti. Čia kažkoks yra, na, kaip drabužis. Bet turi būti, turi apsispręsti.

Pasiektas tapatumas (angliškai *identity achievement*). Apibūdinami šio tapatumo lygmens asmenis, J. Marcia ir S. Archer (1993) nurodo, kad jie yra rimtai apsvaistę skirtingas požiūrių ar įsitikinimų sistemas ir pasirinkę vieną, kuriai yra įsipareigoję savo elgesiu. Tvirtas apsisprendimas ir tikrumas dėl savo pasirinkimo skiriasi nuo užsisiklindimo lygmeniui būdingo nelankstumo ir teisuoliškumo. Šie žmonės turi ateities planų, bet tai yra ne jų tėvų, o jų pačių planai, kurie gali būti peržiūrėti ir keičiami. Tačiau šis lygmuo nereikia tapatumo raidos pabaigos. Žmogus gali vėl pradėti svarstyti alternatyvas, jei ankstesni sprendimai pasirodo netinkami.

Šį tapatumo lygmenį buvo sunku nustatyti remiantis čia analizuojama medžiaga. H grupėje nebuvo nė vieno šį lygmenį pasiekusio žmogaus, o M grupėje – su tam tikromis išly-

gomis – vienas. Štai ištrauka iš pokalbio su M grupės tiriamuoju Nr. 6:

K.: *Kaip tu nurodai savo tautybę?*

A.: *Anksčiau tokių problemų nebuvo, kada buvo čia labai daug rusų. Nebūdavo. Bet dabar, dabar nebijau aš. Aš esu rusas. Aš dėl to esu nekaltas. Čia viskas priklauso nuo mano tėvų. Jei-gu kas ir prasidės, aš už save galiu ir pastovėti. Nes dabar tikrai daug kvailių pas mus gyvenime. Jie skaito save tikrais lietuviais. Turiu aš labai daug draugų lietuvių, aišku, labai daug. Ir dėl tautybės jokių problemų niekad neturėjau. Bet kliudo, kartais kliudo. Nes mokiausi tai aš rusų mokykloje. Tai dėl to kartais tekdavo susitikti tokiom aplinkybėm, kad išeidavau kartais biškį raudonas.*

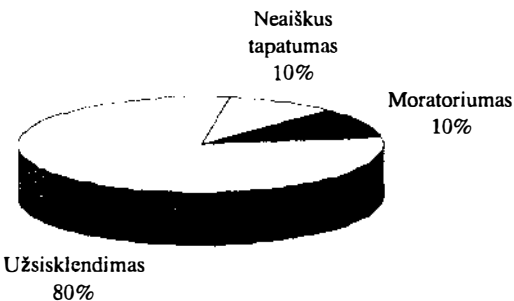
K.: *Na, o sakyk, kaip tu pase įrašei savo tautybę?*

A.: *Aš? Rusas.*

K.: *Ar tu visą laiką taip nurodydavai? Nuo pat vaikystės?*

A.: *Aš to nebijau. Mano mama sakė: pasižymėk lietuviu, nes tau gyventi Lietuvoje. Bet nei aš kaltas, nei ką. Ką man davė nuo tėvo, tas ir yra. Tautybę pasižymi nuo tėvo. Mano vaikas tegul. Mano vaikas gims čia, tai aš žiūrėsiu, nes čia bus kaip antra karta, kuri eina Lietuvoje, tai aš jį pavadinsiu lietuviu.*

H grupė – Lietuvoje gimę ir užaugę jaunuoliai, kurių abu tėvai lietuviai, N = 10

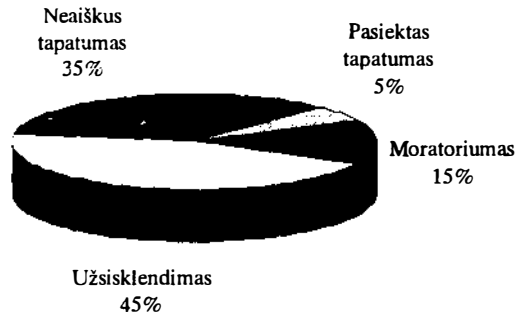
Nors šio 18 metų jaunuolio motina lietuvė, jis gimęs ir augęs Lietuvoje, motinos skatintas pasirinkti lietuvių tautybę, jis, atrodo, viską apsvarstęs pasirinko savaip.

Išskyrus ir aprašius kiekvieną tautinio tapatumo lygmenį, galima pažvelgti į jų pasiskirstymą mūsų tirtose grupėse. Lyginimo patogumui procentais apskaičiuotas nustatytų tautinio tapatumo lygmenų kiekis pavaizduotas skritulinėmis diagramomis (žr. pav.). Nors grupės buvo nedidelės ir nevienodos, bet kai kurių lygmenų vyravimo tendencijos jose gana akivaizdžios: H grupėje vyrauja užsisklendimas, o M grupėje – užsisklendimas ir neaiškus tapatumas.

Rezultatų aptarimas ir apibendrinimas

Analizuojant čia aprašytų grupių duomenis, gali kilti klausimų dėl sunkumų identifikuojant pasiektą tautinio tapatumo lygmenį: ar šis lygmuo tautiniam tapatumui nebūdingas, ar tai galima aiškinti nereprezentatyviomis tiriamųjų grupėmis. Į šį klausimą iš dalies atsako I. Užgiriienės ir E. Rimkutės (1994) apklaustos grupės duomenys. Grupės, kurią sudarė 15 sąlygiškai pavadintų pasaulio lietuvių, net 73 proc.

M grupė – Lietuvoje gyvenantys jaunuoliai, kurių vienas iš tėvų ne lietuvių tautybės, N = 20

Pav. Tautinio tapatumo lygmenų pasiskirstymas

tiriamųjų buvo apibūdinti kaip pasiekę tautinį tapatumą sąmoningu apmąstymu. Nors čia nevartojami J. Marcia terminai, bet savo turiniu šis apibūdinimas iš esmės sutampa su pasiekto tautinio tapatumo lygmeniu. Minėtą pasaulio lietuvių grupę sudarė JAV, Kanadoje, Australijoje gimę ir gyvenantys jaunuoliai, kurių tėvai – lietuviai, emigravę iš Lietuvos Antrojo pasaulinio karo metais. Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, šie jaunuoliai individualiai, niekieno neorganizuojami vyko į Lietuvą ir ilgiau ar trumpiau dirbo įvairiose įstaigose, norėdami, kaip jie sakė, padėti atsikuriančiai valstybei savo žiniomis ir patirtimi. Šių žmonių istorijos stebėtinai panašios: visi jie buvo auklėjami lietuviybės dvasia, lankę lietuviškas sekmdienines mokyklas, dalyvavę lietuvių bendruomenių veikloje, sekę Lietuvoje vykstančius įvykius, kurie turėję įtakos apsisprendimui čia atvykti. Tai buvo gana specifinė grupė, kuri nereprezentuoja visos lietuvių išeivijos, tačiau, kita vertus, – ir tai šiuo atveju svarbiau – ji įrodo, kad tam tikromis aplinkybėmis šis tautinio tapatumo lygmuo gali būti pasiekiamas.

Kokybiniai duomenys, surinkti iš visų šių grupių, rodo neabejotiną socialinio konteks-

to įtaką tautinio tapatumo formavimuisi. Svarstyti ir apsispręsti skatina heterogeniška aplinka: skirtinga artimiausių žmonių – tėvų tautinė tapatybė, skirtinga vyraujanti etninė ir kultūrinė aplinka, kurioje gyvena šeima. Aplinka teikia alternatyvas, kurias asmuo turi svarstyti, rinktis ir prie kurių turi prisiderinti.

Tačiau, kita vertus, nesinorėtų manyti, kad tapatumo formavimasis, „paieškos“ ir apsisprendimas nevyksta, kai, atrodytų, aplinkybės to nereikalauja ar nėra ryškių išorinių postūmių. Lietuvoje lietuvių šeimose gimę asmenys nėra savaime „pasmerkti“ užsisklęsti. Jie nesvarsto kitos tautybės pasirinkimo galimybes, bet bręsdami, išitraukdami į įvairią kultūrinę, šviečiamąją, profesinę veiklą, daug aiškiau ir giliau suvokia savo tautybę. Todėl suaugusio žmogaus žinojimas, kad negali būti kitos tautybės, jau nėra toks kaip vaikystėje, kai tapatinamasi su tėvais to neįsąmoninant. Tik gali būti, kad tie savo tautybės įsįsąmoninimo momentai to išakmiai nereikalaujančioje aplinkoje nėra išoriškai labai ryškūs ir aiškiai artikuliuojami. Tačiau šią prielaidą reikėtų patikrinti taikant tobulesnę tyrimo metodiką.

LITERATŪRA

1. Erikson E. *Childhood and Society*. New York, 1963.
2. Giles H., Taylor D., Lambert W., Albert G. Dimensions of Ethnic Identity: an Example from Northern Maine // *The Journal of Social Psychology*. 1976, vol. 100, p. 11–19.
3. Giles H., Taylor D., Bourhis R. Dimensions of Welsh Identity // *The Journal of Social Psychology*. 1977, vol. 2, p. 165–174.
4. Marcia J. The Ego Identity Status Approach to Ego Identity // *Ego Identity: a Handbook for Psychosocial Research* / Eds. J. Marcia, A. Waterman, D. Matteson, S. Archer, J. Orlofsky. New York: Springer-Verlag, 1993.
5. Marcia J., Archer S. Identity Status in Late Adolescents: Scoring Criteria // *Ego Identity: a Handbook for Psychosocial Research* / Eds. J. Marcia, A. Waterman, D. Matteson, S. Archer, J. Orlofsky. New York: Springer-Verlag, 1993.
6. Newman B., Newman P. *Development Through Life: a Psychosocial Approach*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press, 1979.
7. Taylor D., Bassili J., Aboud F. Dimensions of Ethnic Identity: an Example from Quebec // *The Journal of Social Psychology*. 1973, vol. 89, p. 185–192.

8. Užgiris I., Rimkutė E. Coceptions of Nationality in Self-identity Discours: Paper presented at the 13th Biennial Meetings of the ISSBD. Amsterdam, 1994.

9. Užgiriienė I., Rimkutė E. Jaunuolių pasirinkimas dirbti Lietuvoje: Pranešimas, skaitytas VIII mokslo ir kūrybos simpoziume. Čikaga, 1993.

10. Waterman A. Developmental Perspectives on Identity Formation: from Adolescence to Adulthood // *Ego Identity: a Handbook for Psychosocial Research* / Eds. J. Marcia, A. Waterman, D. Matteson, S. Archer, J. Orlofsky. New York: Springer-Verlag, 1993.

NATIONAL IDENTITY AS ONE OF THE ASPECTS OF PERSONAL IDENTITY

Dalia Antinienė

Summary

In the whole complex of personal identities a new sphere has been singled out recently i. e. – national identity. This research has been devoted to collect as many empirical facts on this issue as possible and to try, on the grounds of Marcia's conception, to determine the statuses of identity and the factors influencing it and to pick out the main dimensions of national identity. A research has been made to compare the peculiarities of young people whose

parents are of the same nationality and of those from mixed families. Achieved results show the importance of national identity to a person and the way it combines with other aspects of identity. Different statuses of national identity which are determined by such environmental factors as homogeneous or heterogeneous family in national aspect, the living place, the language etc. were revealed together with the combinations of these factors.